

Na de waarheid

22.11.2016

Vorige week heeft de Oxford dictionary het woord van het jaar 2016 uitgeroepen: Post-truth. Post-truth omschrijft de omstandigheden waarbij objectieve feiten minder doorwegen dan emoties voor het vormen van de publieke opinie.

Dit verwijst natuurlijk naar de verkiezingen in Amerika waarbij toekomstig president Donald Trump inspeelde op het gevoel en de angst van een boos Amerika. Veel beweringen van Trump waren feitelijk onwaar, maar hij overtuigde toch door in te spelen op de 'onderbuikgevoelens' van de burger. Wat men voelt lijkt als een belangrijkere realiteit te worden gezien dan de feitelijke waarheid.

Dat mensen op zoek gaan naar alternatieve werkelijkheden om hun levens en de dingen die hen overkomen te verklaren is niets nieuws. Al sinds de oudheid vond men deze verklaringen in een bovennatuurlijke realiteit, namelijk die van de godenwereld. Maar ook daarna in hekserij, tovenarij en religie vond men verklaring, rechtvaardiging en geruststelling. Een bovennatuurlijke waarheid die misschien wetenschappelijk onverklaarbaar is maar in onze gevoelswereld de soms harde realiteit kan verzachten en verklaren. Een waarheid die onze eigen realiteit bevestigt zonder zelf feitelijk verklaarbaar te hoeven zijn. Onheil overkomt ons omdat we vervloekt zijn, omdat we kwade geesten om ons heen hebben of simpelweg omdat God het zo bedoeld heeft.

Op deze manier hoeven we de eventuele schuld niet bij onszelf te zoeken. Als we ziek worden kunnen we de heks beschuldigen van magie en gooien we haar met een rotsblok aan de voeten de rivier in. Heb je last van impotentie, dan kan, volgens de flyers in mijn brievenbus, het slachten van een kip met bijpassend ritueel de oplossing zijn. En overlijdt er een dierbare dan heeft God het zo gewild en is die persoon in een paradijs belandt voor de eeuwige rust.

Het aanvaarden en verklaren van de (feitelijke) realiteit is soms zo moeilijk dat het vormen van een alternatieve realiteit uitkomst biedt. Hoop, rust en acceptatie voelt nou eenmaal beter dan machteloosheid en angst.

Het is dus ook niet gek dat de mens, zeker in deze individualistische wereld overspoeld met informatie en informatiebronnen, zelf een realiteit opbouwt die zijn of haar eigen gevoel bevestigt. Als feiten er niet meer zo toe doen worden de mogelijkheden van de waarheid eindeloos. En als iedereen kiest voor zijn eigen onbetwistbare waarheid zal ons wereldbeeld er over een paar jaar heel anders uitzien.

Trump schets een utopisch alternatief gebaseerd op onwaarheden. Maar wat de rest van de wereld moeilijk kan bevatten is niet dat hij dat zo gespeeld heeft, maar dat bijna de helft van Amerika deze onwaarheden aanneemt en de feitelijke waarheid zo klakkeloos verwerpt. Er is dus een grote behoefte aan een alternatieve realiteit, zoals dat eigenlijk altijd al zo geweest is. We zijn dus niet meer tevreden met de manier waarop de wereld wordt verklaard en zoeken naar alternatieven die het leven voor ons makkelijker maken. Men gelooft liever in de glazen bol van Trump dan in het uitgebreide onderzoek van wetenschappers. Ons lot ligt liever in handen van deze bazelende medicijnman die onze kwalen snel en gemakkelijk weg kan nemen dan in die van een arts die er jarenlang voor heeft gestudeerd. Een andere realiteit aannemen is een fijne uitweg als de echte realiteit ons niet bevalt. We bepalen immers zelf hoe we ons leven leiden en welke realiteit daar dan het beste bijpast. Er is niet meer een waarheid, het zijn er velen. Het moeilijkste zal dan ook niet zijn om de realiteit te begrijpen of aanvaarden, maar om er eentje te kiezen.

De etiquette van het kijken en bekeken worden

30.08.2016

Sinds het ontstaan van de mensheid zijn we aan het kijken en worden we bekeken. En met de groei van het bewustzijn zijn we ook nog eens bezig met hoe we kijken en hoe we bekeken worden. Sinds het besef dat we sociaal met elkaar om moeten gaan kun je zeggen dat er tegelijkertijd een bepaalde kijk-etiquette is ontstaan.

Socioloog Erving Goffman illustreert dit in zijn onderzoek naar menselijk gedrag in publieke ruimtes (Behaviour in Public Places, 1963) met een situatie in een lift. We staan samen in een lift en er ontstaat het 'where-to-look' probleem. Door de kleine ruimte vol met mensen is het bijna onmogelijk ergens anders naar te kijken dan naar de mede lift passagiers, en toch proberen we elkaars blikken te ontwijken. Je eigen of andermans voeten, het plafond of de voorbijglijdende getallen van etages lijken de enige andere optie. We zoeken de hele rit schichtig naar een blikveld zonder die van de ander op te vangen. Tegelijkertijd herschikken we onze kleren en staan we onzeker te wiebelen. We weten dat we worden bekeken omdat het haast niet anders kan.

Het verschil met een lift in de jaren 60 en een lift nu is dat de sociale situatie van veel mensen in een kleine ruimte niet is veranderd, maar dat het aantal alternatieve kijk-opties is toegenomen: Er is één apparaat bijgekomen dat de ongemakkelijke liftrit een stuk gemakkelijker maakt. In ieder geval sociaal gezien. Zodra de liftdeuren sluiten richten we onze blik op een klein schermje wat voor dit soort gelegenheden altijd handig in onze broekzak zit. De smartphone is de redding uit elke ongemakkelijke sociale situatie. De ideale vluchtauto.

De smartphone neemt dus direct een paar problemen weg. We kunnen naar ons scherm kijken en elimineren zo het 'where-to-look' dilemma meteen. En aangezien bijna iedereen deze veilige uitweg neemt en allen intensief naar hun schermje staren wordt de kans dat we zelf bekeken worden ook aanzienlijk minder. In de lift zijn we dus veilig, maar door de overweldigende groei van technologie en nieuwe media is er bijna geen ontkomen meer aan; we worden juist altijd bekeken.

Vroeger konden we de kijk-etiquette op eigenlijk elke sociale situatie toepassen, maar nu moeten we per sociaal medium steeds een nieuwe etiquette bepalen. Facebook, Instagram, Tinder en andere sociale apps vragen allemaal om individuele omgangsvormen.

Wie we zijn wordt tegenwoordig veelal bepaald door hoe we bekeken worden. Doordat er bijna altijd toeschouwers zijn zullen we ons ook anders gaan gedragen. Want hoe gedraag je je in een lift als je weet dat je bekeken wordt? Hoe reageer je als er opeens een camera op je wordt gericht of als iemand een foto maakt voor op Facebook? We schieten in een rol die we zelf creëren. We voeren eigenlijk altijd een performance op van wie we zouden willen zijn. Of waarvan wij denken dat de toeschouwers ons zouden willen zien.

Oprechtheid maakt plaats voor onzekerheid. En we zetten een masker op dat naar ons eigen idee geschikt is voor publicatie. Uiteindelijk zullen we gaan leven in de reality soap van ons eigen leven. En net zoals in elke reality soap zijn de gebeurtenissen gebaseerd op het echte leven maar dan gereconstrueert en geregisseerd.

Hoe oprecht blijft ons gedrag als Big Brother, Mark Zuckerberg en de hele wereld mee kijken? Is dat niet nog veel ongemakkelijker dan die paar mensen in de lift?

Zodra we de lift verlaten kunnen we ademen en onze eigen gedaante weer aannemen, maar dan stappen we de buitenwereld in waar we juist voortdurend worden geregistreerd. Lights, camera, action!

De eenzame duplicator

17.07.2016

Struinend door het archief van Beeld en Geluid kwam ik een video tegen van een reclame uit de jaren 80 met de aanprijzing van de Rank Xerox 3600. Oftewel de eenzame duplicator. In de reclame staat er een gigantische kopieermachine midden op een grasveld bovenop een steile kust. Een meisje loopt enthousiast door het veld naar de machine en drukt op de dikke witte knop. "De Rank Xerox 3600 is zo goed dat hij eenzaam is, de man aan de top zal dit gevoel herkennen".

Ik zou deze reclame graag delen ter illustratie van dit stukje over kopiëren. Maar helaas, de rechten liggen elders. De video van de kopieermachine mag niet gekopieerd worden.

Ik heb van kinds af aan al een fascinatie voor het kopieerproces. De zwart-wit machines in de bieb of in de Dekamarkt waar ik dan stiekem mijn hand mee kopieerde. En later, toen mijn toenmalige vriend in een copyrette werkte, kwam ik graag langs in de oververhitte zoemende reproductie ruimte. Ik keek gebiologeerd hoe er boeken, bladmuziek, paspoorten, uitnodigingen, scripties en vast ook veel handen werden gekopieerd. Hoe de originelen in meervoud de grote witte machines uitrolden.

Dat een machine iets zo direct kan dupliceren voelt nog steeds als pure magie. Met één druk op de groene knop heb je zo vijftig kopieën van iets waarvan je er eerst nog maar één had.

De macht die we met de komst van de commerciële kopieermachine kregen om zonder toezicht informatie te kopiëren leidde tot een explosie van informatie verspreiding en een onvoorzienbare deelcultuur. Maar dit bracht een nervositeit en wantrouwen naar de gebruiker toe met zich mee. Want wat doet men met de verspreide kopie en worden we daarmee niet klakkeloos beroofd van ons persoonlijke bezit, namelijk het origineel?

Deze drang naar individuele waardering en het ego-centrische gevoel van eigendom zoekt steun in de verouderde wetgeving van het copyright. Maar deze wetgeving, ontstaan voor bescherming, zorgt nu ook voor een beperking van de creatieve vrijheid. Want met elke kopie (analoog of digitaal) die we maken en gebruiken voor publicatie lijken we meteen in een onbestemd gebied geslingerd te worden van abstracte en verouderde regelgeving met ethische en juridische gevaren. En deze risico's kunnen beangstigend en beklemmend zijn voor de kleine creatieven.

De copyright wetten hebben het over auteursrecht, intellectueel eigendom en rechten van de maker. Maar wat betekenen deze begrippen in de histerie van onze online deelcultuur? Iedereen met Word is tegenwoordig schrijver, en iedereen met een smartphone fotograaf. We zijn door alle aan ons lijf gekluisterde apparaten allemaal makers, 24 uur per dag. We klikken er op los en het materiaal wat hieruit voortkomt is een direct gevolg van de registratiecultuur waar we in leven. Dus is de persoon wel de auteur of eigenlijk het apparaat? En wanneer kan iemand zeggen eigenaar te zijn van een foto die al honderden keren is gemaakt?

Het online zetten is een manier om beeld te delen met de wereld. En als delen het doel is, waarom is het dan zo erg als iemand het op zijn eigen manier weer deelt? Of er geïnspireerd door raakt? Als kind leerden we al alles eerlijk te delen, zelfs als je er van overtuigd was dat dat laatste koekje jouw eigendom was. Is het collectieve belang soms niet belangrijker dan het ego?

Het copyright vraagstuk is een ingewikkelde. Meerdere makers zijn hierdoor terecht beschermd maar ook worden hierdoor veel makers beperkt in hun artistieke vrijheid. Het is niet zo zwart-wit als de wetten vaak voorschrijven, en gelukkig komt er langzamerhand een discussie op gang met nieuwe oplossingen en interpretaties. Ik stel voor om als makers er lekker op los te kopiëren zonder ons te laten tegenhouden door de risico's en zo de regels nog verder op te rekken. Want is in de tijd waarin we nu leven eigenlijk niet alles een kopie van een ouder origineel?

Ongebruikelijke vriendschappen

17.07.2016

Een video die mij meteen opviel was 'Van 'n hond, 'n kat en 'n papegaai'. Een video uit 1935 en eigenlijk de voorloper van de trend die nu zo razend populair is online: dierenvriendjes. Een kat die op een hond slaapt, een aap die een puppy knuffelt, een poes bij een hertje en een hondje op een schildpad. Deze ongebruikelijke vriendschappen geven meteen een vertederend gevoel. Met een hoog ahh-gehalte waarvan je meteen een glimlach op je gezicht krijgt. Maar waarom doen deze video's dat met ons, en blijkbaar al sinds 1935?

Van een hond, een kat en een papegaai, door Polygoon-Profilti (producent) / Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (beheerder), is gelicenseerd onder Public Domain Mark.

<http://www.openbeelden.nl/media/95085>

Dieren zijn zich meestal, anders dan mensen, niet bewust van de aanwezigheid van de camera. Daardoor kijk je naar een oprecht schouwspel. In de online omgeving, waar we wantrouwig zijn geworden over oprechtheid en echtheid, doen deze video's het dus goed. Het is een adempauze tussen alle menselijke meningen, verdraaiingen en persoonlijke regie.

Bij de video's van ongebruikelijke relaties tussen dieren speelt ook antropomorfisme een rol; het toekennen van menselijke eigenschappen aan niet menselijke wezens, dieren in dit geval. Het onschuldig spelen doet ons denken aan onze kindertijd en vriendschap is voor de mens een van de meest waardevolle bezittingen.

Maar dat deze ongebruikelijke vriendschappen juist nu zo populair zijn is denk ik te wijten aan de verdeeldheid in de wereld en onze samenleving. Deze vriendschappen roepen een vorm van verbazing op over de acceptatie van een vreemdeling, ondanks ras, soort, leeftijd, geslacht of cultuur. En de video's geven misschien wel een hoopvol voorbeeld. In ieder geval een vertederende onderbreking in het schreeuwerige online vreemdelingendebat.

De keuze in waar we naar kijken is een spiegel van waar we als mensen mee bezig zijn. Het reflecteert bepaalde behoeftes en door trends binnen ons kijkgedrag te onderzoeken kunnen we collectieve emoties ontdekken binnen onze samenleving.